

Vrouwen in de politieke arena

Julia Wouters, *De zijkant van de macht. Waarom de politiek te belangrijk is om aan mannen over te laten* (Uitgeverij Balans; Amsterdam 2018) ISBN 978 94 600 3881 5, 272 p., prijs: € 20,99

Paul van der Steen, *De ongehoorde helft. De eerste vrouwen op het politieke pluche* (Uitgeverij Vantilt; Nijmegen 2019) ISBN 978 94 6004 413 7, 156 p., prijs: € 19,95

Monique Leyenaar, Jantine Oldersma en Kees Niemöller, *De hoogste tijd. Een eeuw vrouwenkiesrecht* (Athenaeum-Polak & Van Genneep; Amsterdam 2019) ISBN 978 90 253 1001 1, 304 p., prijs: € 21,99

De dokter is tegenwoordig vaak een vrouw en de rechter ook. Van de Nederlandse burgemeesters is echter nog steeds slechts een kwart vrouw en voor die ene vrouwelijke minister-president moeten we naar de Nederlandse Antillen, waar Maria Liberia-Peters premier was in de periode 1984-1986 en 1988-1994. Het percentage vrouwelijke leden van de Tweede Kamer, dat tot 2010 geleidelijk toenam, is zelfs weer kleiner geworden. Kortom, in de politiek en het openbaar bestuur schiet het niet op met de deelname van vrouwen.

Julia Wouters, voormalig politiek adviseur van Lodewijk Asscher, wil hier met *De zijkant van de macht* iets aan doen. Volgens haar zijn er in de politieke arena meer vrouwen nodig, juist ook om die ongelijkheid aan te pakken. Haar boek is opgezet als een handleiding voor vrouwen die overwegen in de politiek te gaan of daar verder willen komen, waardoor het voor de parlementaire geschiedenis niet zo relevant lijkt. Toch biedt het een belangrijk historisch inzicht: vrouwelijke politici die rond 1970 zijn geboren, waren er als jonge vrouwen van overtuigd dat ze alles konden worden wat ze wilden, als ze maar hun best deden. Toentertijd, dus in de jaren negentig, wilden ze dan ook niet met feminisme worden geassocieerd. De vrouwelijke (ex-)parlementsleden van die generatie die Wouters voor haar boek heeft geïnterviewd, zijn inmiddels teruggekomen van het denkbeeld dat sekse er niet toe zou doen. Zij hebben namelijk ervaren dat stereotiepe beelden van vrouwen en mannen nog steeds heersen.

Ook journalist en historicus Paul van der Steen dacht dertig jaar geleden nog dat het vanzelf wel goed zou komen met het aantal vrouwen in machtsposities. Nu is hij ervan overtuigd dat vrouwen daar tegen vooroordelen oplopen. Dat dat van oudsher al het geval was, is de rode draad in *De ongehoorde helft*, de uitgebreide versie van zijn in 2018 in *Trouw* verschenen serie portretten van de vrouwen die als eerste in Nederland een politiek ambt bekleedden. De eerste vrouwen die lid werden van respectievelijk de Eerste en de Tweede Kamer, de eerste twee vrouwen die wethouder werden, de eerste vrouwelijke burgemeester, staatssecretaris, minister en commissaris van de Koningin – allemaal krijgen ze een eigen hoofdstuk. Het boek begint met een beschrijving van de allereerste keer dat vrouwen het actief kiesrecht uitoefenden, op 15 mei 1920 in de gemeenten Gronsveld en Maastricht, in verband met een gemeentelijke grenscorrectie.

Ook is er een hoofdstuk over de eerste vrouwelijke staatshoofden, de koninginnen Emma en Wilhelmina.

Deze invalshoek heeft een prettig leesbare verzameling van zeer uiteenlopende geschiedenissen opgeleverd, waaruit blijkt dat lang niet al deze vrouwen zelf voorop hadden gelopen in de vrouwenstrijd. Zo laat Van der Steen zien dat Suze Groeneweg niet die felle feministe was waarvoor ze werd gehouden toen in 2018 herdacht werd dat zij honderd jaar eerder als eerste vrouw lid van de Tweede Kamer was geworden. Ook informatief zijn de aangehaalde perscommentaren. Juist doordat deze vrouwen ‘de eerste’ waren en dus nieuws, riepen ze reacties op in de dagbladpers – naar blijkt een rijke bron van vooroordelen jegens vrouwen in machtsposities. *De ongehoorde helft* is bovendien zeer fraai uitgegeven met veel mooie illustraties. Helaas is daarbij wel iets mis gegaan, want op p. 60 is niet zoals bedoeld Carry Pothuis-Smit (de eerste vrouw die lid werd van de Eerste Kamer) afgebeeld, maar een andere sociaaldemocrate, namelijk Mathilde Wibaut-Berdenis van Berlekom.

Evenals het boekje van Van der Steen is *De hoogste tijd*, van de politicologen Monique Leyenaar, Jantine Oldersma en Kees Niemöller, uitgegeven bij de viering van honderd jaar vrouwenkiesrecht en met het oog op een breed publiek. Anders dan *De ongehoorde helft* is *De hoogste tijd* echter bedoeld als een overzichtswerk. Het bestrijkt bovendien een langere periode, want de eerste helft van het boek geeft de strijd voor het vrouwenkiesrecht weer, dus de tijd tot 1919. Na een intermezzo over het kiezersgedrag van Nederlandse vrouwen in de periode 1919-2019 behandelt het tweede deel de invulling die het passief vrouwenkiesrecht heeft gekregen van 1918 tot heden.

Dit alles willen de auteurs beschrijven vanuit wat zij ‘het perspectief van sociale bewegingen’ noemen. Een heldere verhaallijn heeft dit echter niet opgeleverd. Het politicologendrietal stelt – in navolging van hun vakgenoot Rudy Andeweg – dat vrouwen hun kiesrecht door strijd hebben moeten veroveren, anders dan bij de verwerving van het algemeen mannenkiesrecht het geval was. Dat laatste zou niet onder druk van buitenparlementaire acties zijn ingevoerd maar geleidelijk, en door toedoen van een liberale elite. In dit eerste deel wordt echter zo weinig systematisch aandacht besteed aan de sociale beweging voor algemeen (mannen)kiesrecht in vergelijking met die voor vrouwenkiesrecht, dat deze bewering in de lucht blijft hangen.

Het tweede deel van *De hoogste tijd* focust op de houding van politieke partijen tegenover vrouwen in de politiek. We komen veel te weten over de inspanningen van vrouwenorganisaties voor het kandideren van vrouwen en over emancipatiebeleid daartoe. Bij dat alles raakt de centrale kwestie echter regelmatig uit beeld, namelijk de marginale plaats die vrouwen, ondanks hun kiesrecht, in de politiek blijven houden doordat de politiek nog steeds als onderdeel van ‘de mannenwereld’ wordt gezien. Pas in het slothoofdstuk komt deze kwestie weer aan de orde, nu onder de noemer ‘genderbias’ – of zelfs ‘vrouwenhaat’ – met de suggestie dat zo’n negatieve houding jegens vrouwelijke politici pas iets van de laatste jaren zou zijn. Dat is maar de vraag, gezien alle vooroordelen over de ‘eerste vrouwen’ die Van der Steen in zijn boek voor het voetlicht heeft gehaald. Alles bij elkaar is *De hoogste tijd* vooral een gemiste kans, want

een geschiedenis van twee eeuwen vrouwen en politiek in Nederland was er nog niet.

Men mag ook van een voor een breed publiek bedoeld overzichtswerk verwachten dat de belangrijkste recente literatuur is verwerkt, maar dat blijkt niet het geval. Zo wordt wel gebruikgemaakt van de in december 2017 bij de viering van honderd jaar algemeen kiesrecht gepresenteerde bundel *Alle stemmen tellen!*, maar niet van de gelijktijdig verschenen zusteruitgave *Tussen geschiktheid en grondrecht*.² Bijgevolg is het de auteurs ontgaan dat kiesrecht lange tijd helemaal niet als een mensenrecht werd gezien, maar als een functie, die een daarmee verbonden specifieke geschiktheid vereiste. Verder zou men wensen dat publieksboeken een nieuwsgierig geworden lezer kunnen doorverwijzen. *De hoogste tijd* heeft wel een notenapparaat, maar dat stuurt door naar een merkwaardig allegaartje van soms erg achterhaalde literatuur. *De ongehoorde helft* biedt daarentegen – naast een tijdlijn en een register – wel een keurig overzicht van gebruikte bronnen en literatuur, maar dan weer geen notenapparaat. Nagaan waar de auteur elk van zijn bevindingen op baseert, is daardoor jammer genoeg onmogelijk.

Ulla Jansz

De 'euveldaad' van de 'geachte afgevaardigde' werd een 'knelpuntje'

Siemon Reker, *Dat gezegd hebbend... Taal in politiek Den Haag na 1950* (In Boekvorm Uitgevers; Assen 2018) ISBN 978 90 77989 99 9, 360 p., prijs € 26,50

Soms lijkt het er anno 2019 op dat (de belangstelling voor) het Nederlands tanend is. Dat zou je tenminste zeggen, wanneer daarvoor het besluit van een van 's lands universiteiten om geen eerstejaarsstudenten Nederlands meer toe te laten als maatstaf wordt genomen. Of wat te denken van de overtrokken aandacht voor het Engels? Toch is dit niet het hele verhaal. Met de nodige regelmaat verschijnen immers boeken over taal die voor een breed (lezers)publiek geschreven zijn: van de wetenschappelijk verantwoorde en zeer toegankelijk geschreven *Atlas van de Nederlandse taal* uit 2017 tot en met publicaties vol vermakelijk managers- en kantoorjargon, taalvoutjes en onjuist spatie gebruik – boeken die gretig aftrek vinden.

Dat gezegd hebbend... is een uniek woordenboek met zo'n achthonderd lemmata, waarin Siemon Reker, emeritus hoogleraar Groninger taal en cultuur, het *topolect* van de Tweede Kamer van de afgelopen zeventig jaar inventariseerde, analyseerde en in kaart heeft gebracht. Hij heeft zich niet beperkt tot uitsluitend neologismen en tech-